

УДК 391 (477.8) (=1.22)

ТРАДИЦІЙНИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ ВЕЛИКОБИЧКІВСЬКИХ ГУЦУЛІВ XIX - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТЬ

Коцан В. В. (Ужгород)

У даному дослідженні на основі польового матеріалу, наявної літератури, фондових зібрань етнографічних, історико-культурних та краєзнавчих музеїв області автором проведено комплексний аналіз народного одягу великобичківських гуцулів. Особливо подається детальний опис жіночого та чоловічого комплектів вбрання досліджуваного регіону. При їх характеристиці основна увага звертається на деталі крою окремих компонентів вбрання. Локальної своєрідності жіночим сорочкам надавав прямокутний виріз горловини, оздоблений вишивкою рослинного або геометричного характеру. Серед компонентів чоловічого вбрання слід виділити верхній плечовий одяг – сукняний піджак («лийбан») та гуню.

Ключові слова: одяг, великобичківські гуцули, сорочка, крій, вишивка, спідниця, фартух, кофта, кошушок, головний убір, зачіска, вінок, хустка, прикраси з бісеру, чоловічі штани, шкіряний пояс, безрукавка, сукняний піджак, гуня, капелюх, шапка, постолі, чоботи, сумка.

Рис. 1. Гуцульська родина, с. Великий Бичків. 20-ті рр. XX ст. (Фото з архіву автора)

Особливості народного одягу гуцулів Рахівщини склалися під впливом природно-кліматичних, господарсько-культурних чинників та місцевих побутових традицій. Традиційний народний одяг карпатських гуцулів протягом століть характеризувався типологічною єдністю форм, і лише протягом другої половини XIX - початку XX століть склалися його окремі локальні особливості. Саме в ці часи сформувалися головні риси народного одягу гуцулів Рахівщини. Самі гуцули Закарпаття поділяли себе на ясінянських, богданських,

рахівських та великобичківських. Такий самоподіл ясінянські гуцули пов'язували з тим, що їхні пращури прийшли з околиць Косова і Яремчі, богданські – відповідно з села Верховина (Жаб'є), рахівські – з Галичини і долинянських сіл Закарпаття, а великобичківських вважали не справжніми гуцулами, а такими, які «погуцулились» [56, с. 30-32]. Такий самоподіл певною мірою проявляється в оздобленні і загальному колориті одягу названих груп гуцулів Рахівщини. Але при цьому в особливостях традиційної народної носі

названих осередків спостерігаємо домінування спільних рис.

Метою даного дослідження є спроба на основі наявної літератури, джерельної бази, колекцій одягу етнографічних та історико-краєзнавчих музеїв області та України провести комплексний аналіз традиційного народного вбрання великобичківських гуцулів.

До етнографічного району великобичківських гуцулів відносимо села Великий Бичків, Луг, Верхнє Водяне, Стримба, Водиця, Кобилицька Поляна Рахівського району та деякі села румунської частини Гуцульщини. Вони сформувалися з мішаного долинянсько-гуцульського населення за вирішального впливу рахівських гуцулів. Ясінянці, богданці, рахівці не вважали їх за справжніх гуцулів, зневажливо називали «гайналями», часто дражнили словами: «вун», «кунь», «вул», «вуз». У суперечках вони твердили великобичківцям: «Ви не справжні гуцули, ви погуцулились». Не дивлячись на це, в їхній матеріальній культурі, зокрема в одязі, переважав гуцульський комплекс [31, с. 11; 56, с. 31].

Комплект традиційного жіночого вбрання даної локальної групи гуцулів Закарпаття складався з сорочки, спідниці («плата»), святкової нижньої спідниці («фартуха»), фартуха («приплата»), жилета

(«лайблика»), хутряної безрукавки («кожушка»), головних уборів, прикрас, взуття.

До другої половини XIX ст. у селах великобичківського осередку побутувала довга сорочка («ушиванка») з домотканого конопляного полотна. Пошиття «ушиванки» вимагало затрат сил і часу. Адже потрібно було посіяти коноплі, зібрати їх, вимочити, підготувати до пряжі («стіпати», «здиргати»), спрясти повісимо, змотати його, прозолити, поснувати, виткати полотно, відбілити його на сонці й лише тоді братися до пошиття сорочки [40, с. 47].

Кроїли «ушиванки» з двох пілок. Вони мали суцільні рукави, що вишивалися паралельно до стану сорочки. Верхня частина рукавів збиралася разом зі станком, утворюючи викот для горловини. Біля манжет («дудиків») рукав теж призбирувався. Такі сорочки оздоблювали як поліхромною (червоними, чорними, зеленими, жовтими нитками), так і однотонною (білими по білому) вишивкою. До 40-х рр. XX ст. основними матеріалами для вишивання були конопляні та вовняні нитки, що фарбувалися природними барвниками. Вишивку виконували «хрестиком» та «низинкою». Подібні сорочки, крім Закарпаття, побутували на Буковині та Наддніпрянщині [32, с. 121; 42, с. 19].

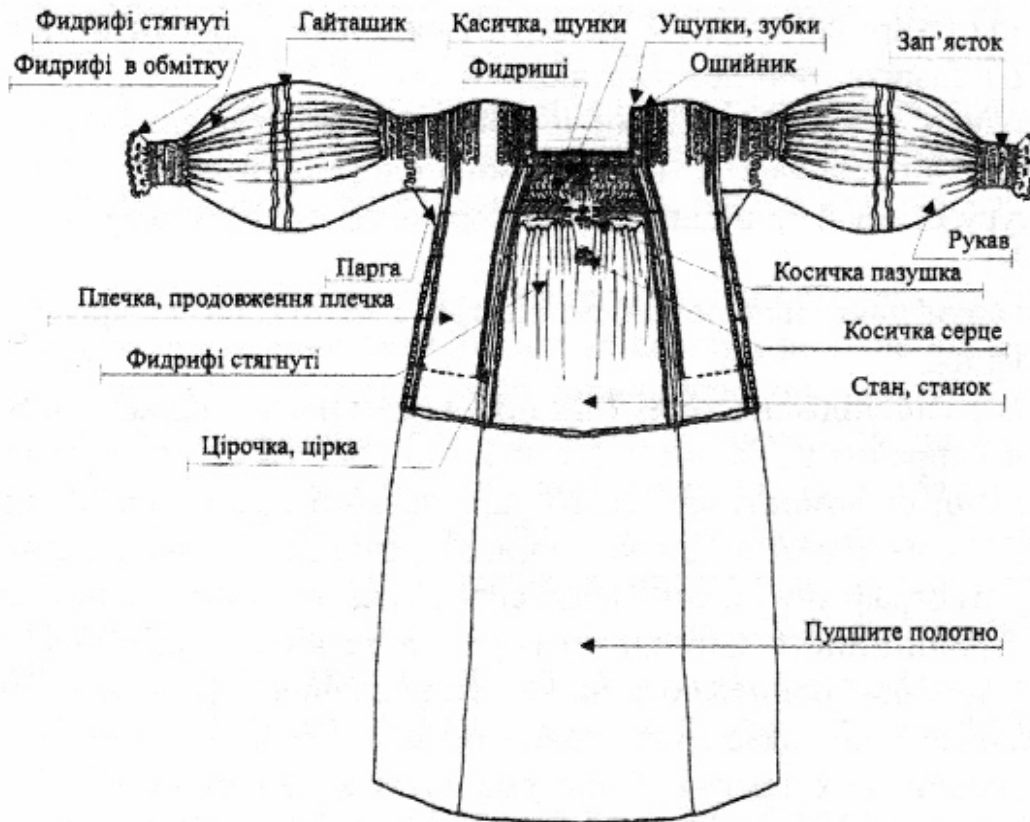

Рис. 2. Крій жіночої «волоської» сорочки. 20-40-ві рр. XX ст. (Рисунок Р. І. Пилипа)

Давні великобичківські сорочки («ушиванки») не збереглися. У другій половині XIX ст. вони були витіснені так званими «волоськими» сорочками. Серед «волоських» жіночих сорочок виділяємо короткі та довгі. Влітку як дівчата, так і жінки носили короткі сорочки без підточки, а взимку, восени та навесні – довгі сорочки з підточкою. Полотно на святкові сорочки ткали із бавовняних ниток, а щоденні сорочки («репехи») шили із конопляного полотна.

Для пошиття «волоської» сорочки брали 2-2,5 м полотна (залежно від росту і фігури жінки), завширшки приблизно 65 см. Найпоширенішими були сорочки із передньою і задньою пілками, що склалися з двох частин: верхньої («стану») та нижньої («пудшивки»). Сорочки великобичківських гуцулок мали бічні пілки-вставки («кліни»). Їх кроїли з однієї довгої пілки завширшки 40-45 см, яку ділили навпіл по ширині, утворюючи дві півполю. Кожну півполю («півпулку») з однієї сторони пришивали до передньої та задньої пілок прямим швом, а з іншої – зшивали до місця вставлення рукавів. Тому сорочки як спереду, так і ззаду мали по два повздовжні шви [22, с. 241-242; 42 с. 20].

Характерною особливістю жіночих волоських сорочок був прямокутний виріз горловини (12 × 15 см, 14 × 16 см, 15 × 17 см). Його отримували, пришиваючи з виворітної сторони до передньої, задньої пілок і бічних пілок-вставок («клінців») складені вдвоє шматки тканини завширшки 4-6 см. Дані шматки полотна виконували роль вузького коміра («обшивки»), що разом із пілками стану сорочки утворювали прямокутний виріз горловини. Перш ніж пришити передню полу до коміра, її верхню частину загинали на 4 см і стягували («морщили») на три нитки до вишивки і три нитки після вишивки. В результаті цього утворювалися «кучері». Стягування на передній полі не було суцільним. Незаповнену морщенням частину оздоблювали вишивкою, виконаною технікою «гладь». Зазвичай, вишивали чотири пари трикутників або стилізовані квітки чи вазони. Поміж трикутниками або всередині квітів чи вазонів робили петлю («шнурицю»), в яку просовували плетений декоративний шнурок («ощунки») [1; 42, с. 20; 54, с. 95].

Жінки, пришиваючи до стану сорочки рукави, загинали полотно у верхній їхній частині на 3-4 см. Потім 1/3 рукава морщили. Для цього брали 3-4 нитки полотна на голку, а 3-4 нитки пропускалися. Після цього нитку протягували. Так робили три ряди, утворюючи своєрідні рюшеві шви («кучері»). Кучері підрубляли, а зарублений кінець обмітували гачком, отримуючи при цьому приблизно 3 см мережива («чіпок»). Сам рукав кроїли з двох пілок. Краї полотна («пруги») з'єднували ціркою, а

покроєний під рукою бік зшивали простим рубцем. Закінчувався рукав збиранням («морщенням», «стягуванням»). На зап'ясті морщення було ширшим, ніж над плечима. Для цього кінець рукава обгачковували, зарубляли. Потім, відступивши від рубця приблизно на 3 см, витягали з нього 2-3 нитки і стягували їх. Далі пропускали 12-15 ниток і повторювали ту ж операцію. В результаті цього «стягування» становило приблизно 3 см до вишивки на зап'ясті і 3 см після неї. Орнамент переважно геометричний, виконаний різнокольоровими нитками («заполоччю»), але з переважанням чорного кольору. Техніка вишивання низина («перетігання»).

Прямокутний виріз горловини, верхня плечова частина рукавів («уставки»), манжети («дудики») великобичківських сорочок оздоблювалися поліхромною вишивкою геометричного або рослинного характеру. Найпоширенішими техніками одягової вишивки, які використовували великобичківські майстрині-вишивальниці, були «низина» та «хрестик». Домінуючими кольорами великобичківської вишивки були чорний, бордовий та червоний із вкрапленнями жовтого, зеленого, синього. Найдавніші сорочки вишивали домашніми пряденими нитками. Пізніше білі нитки почали фарбувати в чорний колір. Коли ж у продажі з'явилися сині і червоні бавовняні («памутові») нитки, які жінки називали гарастом, у вишивках почали переважати візерунки синьо-червоної та червоно-чорної кольорової гами. Однак під впливом моди і часу давня верховинська манера вишивати червоними та синіми, червоними та чорними або цілком чорними нитками змінюється [10, с. 152; 41, с. 46-48].

Більш давньою та стійкою до змін є композиція вишивок та орнаментальні мотиви. Уставки жіночих сорочок XIX - початку XX століть оздоблювалися вишивкою в основному геометричного характеру. З усіх геометричних форм найбільше поширення в гуцульській вишивці здобув ромб. Серед найпоширеніших варіантів зображення ромбів у великобичківській вишивці виділяємо такі: ромб, на зовнішніх сторонах якого вишивали короткі перпендикулярні до боків рисочки («вусики», «ріжки»); ромб із короткими рисочками, загнутими в протилежні боки, на зовнішніх сторонах; ромби з усіченими сторонами; ромби з перехресними сторонами; ромб із виступаючими сторонами («восьмиріг»). Колоритним та архаїчним було поєднання ромба з іншими геометричними мотивами: восьмипелюстковою розетою, прямим та скісним хрестами [5; 6; 7; 53, с. 6]. Поряд із геометричними візерунками, у великобичківській вишивці на початку XX ст. поширюються рослинні мотиви, виконані

технікою «гладі». Найпоширенішим орнаментальним мотивом виступали різного роду розпушені квітки («ружі»). Такий тип одягової вишивки був поширений і в низинних районах Закарпаття [43, с. 6; 63, с. 3-5].

На відміну від інших гуцульських сіл Закарпаття, де в XIX - на початку XX століть основним поясным жіночим одягом були дволатові пілки («запаски»), у селах Великий Бичків, Луг, Верхнє Водяне, Стримба, Водиця, Кобилецька Поляна носили спідниці («плати»). Згідно зі спогадами старожилів, давні спідниці

шили з домотканого лляного чи конопляного полотна. Шматок полотна завширшки 70-75 см загинали навпіл, тому спідниця мала один бічний шов. На талії така спідниця трималася за допомогою пояса завширшки 2-4 см, що пришивався до верхньої частини спідниці. Пояс був довгим і обв'язувався навколо талії декілька разів, зав'язуючись спереду. Подібний тип жіночого поясного вбрання зустрічався на західноукраїнських землях («димка») й на Поліссі («андарак») [8; 16, с. 520; 24, с. 195].

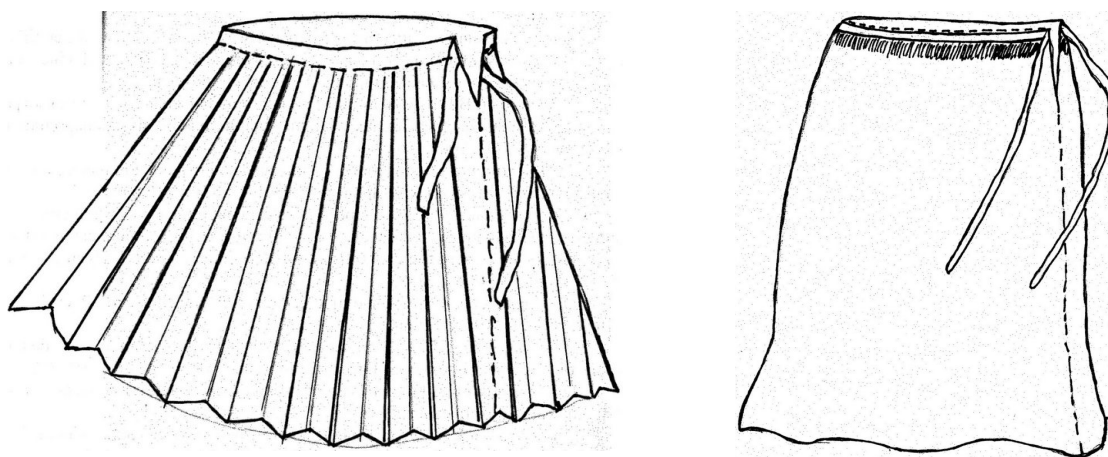

Рис. 3, 4. Крій жіночих спідниць («плата на рокоти» та «плата морщеного»), села Луг та Кобилецька Поляна, Рахівський район. Фабрична матерія. Кінець XIX - початок XX століть. (Рисунок автора)

З розвитком промисловості та появою відносно дешевих фабричних тканин, починаючи з 90-х рр. XIX ст. жінки шили собі спідниці із ситця, шовку («флоку»), велюру («баршуну»), сіркасу. У цей час змінюється і спосіб пошиття спідниць. Починають шити спідниці на складки («плати на рокоти») та зібрані спідниці («морщині плати в обшивку»). Спідниці «на рокоти» шили із вовняної тканини у чотири поли по 70-80 см ширини кожна. У поясі спідницю збирали у складки («рокоти», «фалби») завширшки 4-6 см. «Плат на рокоти» зав'язувався на дві стрічки збоку або спереду. Іншим видом жіночого поясного вбрання була спідниця («плат морщений»). Її кроїли з простої шовкової тканини у три поли, ширина кожної з яких становила 1 м. У талії плат морщили («стягували») на 3-5 ниток, а на поясі підшивали. Застібалася спідниця збоку на один гудзик («гомбу»). Петля для нього була накидною. «Морщена» спідниця могла мати і пришивний пояс (завширшки 3 см), який зав'язувався збоку у простий вузол («ключку»). Внизу спідницю зарубляли на 6 см. Довжина спідниці мала сягати 10-15 см нижче коліна [33, с. 214; 42, с. 33].

У святкові дні молоді жінки та дівчата під широку спідницю («плат») одягали нижню

вихідну спідницю («фартух», «торова», «торовка»). Шили її так само, як і морщений плат, але з білого фабричного полотна (шовку, ситця). Низ спідниці підшивали білим мереживом («чіпками») завширшки 4-5 см, яке мало трохи виглядати з-під верхньої святкової спідниці («плати») [8; 22, с. 241-242].

У будні спідниці пов'язували фартухами («приплатами»). Їх одягали лише для того, щоб не замстити спідниці. «Приплати» шили з покупної бавовняної, шовкової, атласної або ситцевої матерії завширшки 75-80 см. У талії полотно густо збирали, підшивали і пришивали поясок завширшки 3 см, який зав'язувався ззаду. Внизу фартухи могли оздоблювати двома різнокольоровими стрічками, поміж якими робили 2-3 поперечні складки («гайташики»). Зустрічалися приплати, контури яких оздоблювали атласними збілочками («фодрочками»).

Взимку святкові спідниці підперезували вовняним поясом, сплетеним вручну із восьми товстих різнокольорових ниток.

З другої половини XIX ст. разом із поширенням довгих додільних гуцульських сорочок з «установками» у великобичківських гуцулок з'являються дволатові пілки

(«запаски»). Масового поширення вони набули наприкінці XIX - на початку XX століть. Ткали «запаски» з різнокольорових вовняних ниток. У селах Кобилецька Поляна, Верхнє Водяне, Водиця запаски, при тканні яких додавали тоненький сріблястий дріт, називали «дротованими». Великобичківські запаски обшивали червоним чи бордовим плетеним шнурочком («косичкою»). При навиванні основи для запасок по боках давали білі з голубими, жовті з чорними або червоні з зеленими нитки. Основними орнаментальними мотивами виступали ромбикові рядки («очка») та скісні рядки («смерічки»). Запаски підперезували довгими (1,5-2,5 м) тканими поясами («окрайками»).

Поверх сорочок як у будні, так і на свята, жінки одягали кофти («блузики») з фабричної тканини. Довжина блузиків сягала до талії або нижче неї на 15-20 см. У великобичківських гуцулок найпоширенішими були різнокольорові («рябенькі блузики»). Кроїлися вони із трьох піл: суцільної задньої та двох передніх. Цей вид одягу міг мати як прямокутний виріз горловини, так і овальний. Довгі рукави пришивалися по основі, закінчувалися вільно або на манжети (завширшки 2-3 см). Блузики, рукави яких завершувалися

манжетами, застібувалися за допомогою гудзика та прорізної петлі. На кінцях рукавів буденних блузиків могли робити прошив, у який всіяли резинку. Такі рукави легко підкочувалися («підсапувалися») і не заважали при роботі. Святкові блузики оздоблювали двома кишеньками («жебами») [33, с. 213; 42, с. 24]. Подібні кофти поверх сорочок носили й у Східній Словаччині. Там їх називали блузами («bluza»). Але словацькі блузи, на відміну від великобичківських, могли мати короткі рукави з дрібними складками та мереживом [20, с. 112].

Кофти («блузики») носили тільки молоді жінки. Дівчата їх не одягали. У святкові дні як дівчата, так і старші жінки носили короткі до пояса жилети («лайблики»). Шили їх із фабричного оксамитового полотна («баршуну»). Найпоширенішими були жилети чорного та зеленого кольорів. Кроїлися вони так само як і блузики, застібалися на шість гудзиків або гачків («гапликів»), біля шиї збирались на один гаплик або не застібалися взагалі. Оздоблювалися жилети «кривулькою» із червоної, білої або блакитної стрічки, якою обшивали контури вирізу для горловини, рукавних пройм та обкату лайблика [8; 42, с. 25-26].

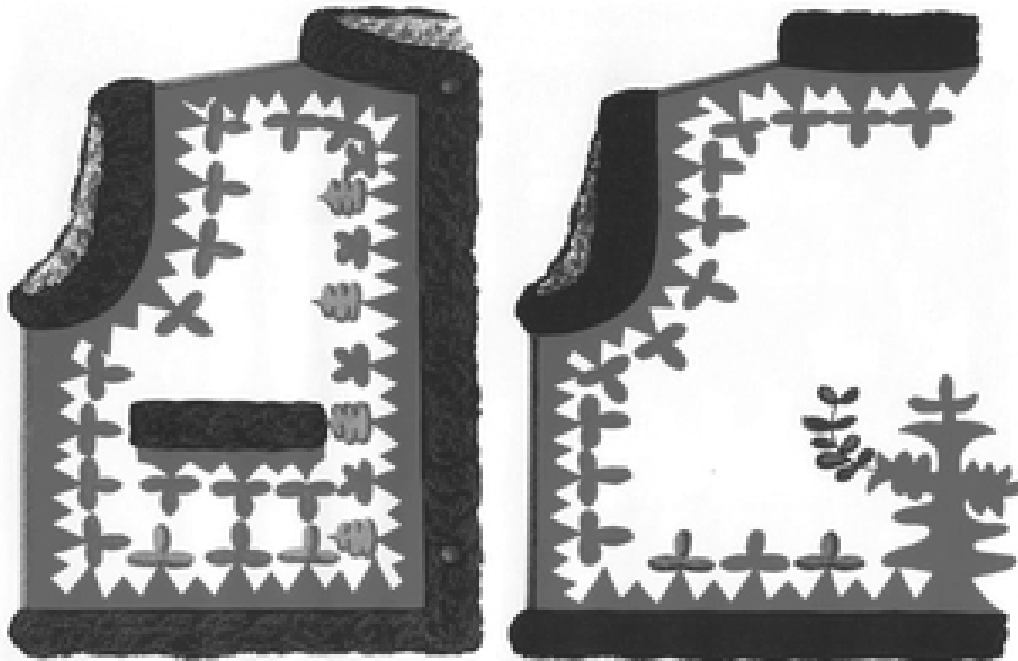

Рис. 5. Жіноча хутряна безрукавка («кожушок»), с. Луг, Рахівський район. Овече хутро, заячий смушок, фабричне сукно, аплікація, вишивка. 20-ті рр. XX ст. (Рисунок І. І. Карпинець)

Найяскравішим видом верхнього плечового вбрання великобичківських гуцулок були хутрянні безрукавки («кожушки»). При пошитті безрукавки спочатку викроювали спинку, а потім передні поли. Після цього всі поли зшивали бавовняними нитками. Далі починали оздоблювати кожушок темно-

вишневими або коричневими сап'яновими («сафіяновими») смужками, металевими кільцями («пістонами») та китичками («гитицями») із шовкових ниток. Спинку оздоблювали вирізаними із сап'яну або сукна листочками та квітами («туліпанами»). Останнім штрихом в оздобленні великобичківського

кожушка була вишивка, виконана технікою гладь, гарасовими та вовняними нитками. Вишивка розміщувалася симетрично, по обидві сторони кожуха. В кольоровій гамі переважали темно-вишніві, червоні, зелені, жовті, блакитні, рожеві тони [8; 22, с. 242; 28, с. 103; 42, с. 20; 43, с. 7-8; 39, с. 19-20].

Як жінки, так і чоловіки одягали сукняні куртки («лійбани»), які кроїли з двох передніх пілок та суцільної спинки. До передніх пілок пришивали вузькі шматки сукна («клапани»). Лийбан мав вузький (3-4 см) комір-стійку, довгі цільнокроєні рукави. Контури всіх деталей обшивали чорним шнурочком («косичкою»). Зрідка зустрічалися червоні «косички». За шнурочком вишивали бордовий стебелевий шов, «кривулю» та різнокольорові трикутники («мотилі», «рачки»). Місце з'єднання передніх пілок із «клапанами» оздоблювали повздовжніми орнаментальними смугами («партиціями»). Вони склалися з бордового шнурочка («силянки», «плетінки»), складеного у формі спіралі й прошитого трьома рядками з різнокольорових ниток. Далі пришивали два чорні шнурки («косиці»), а між ними – один бордовий чи червоний шнурок («краску»). «Краску» обшивали різнокольоровими скісними хрестами та прямими лініями. Іноді на «косиці» та «красці» пришивали маленькі китиці («гитиці») із різнокольорових вовняних ниток. Завершенням орнаментальної композиції «партиць» виступали дрібні колечка («очка», «очиці») та «мотилі». «Клапани» на рівні «партиць» декорували смугою із різнокольорових «гитиць» («гривою»). До верхньої частини «клапанів» пришивали тричотири бордові шнурочки з різнокольоровими китицями на кінцях. Верхню частину рукавів, як і на рахівських сердаках, оздоблювали кільцями («очками», «сонечками»). Могли вишивати одне «очко» або п'ять, розміщених у формі прямого хреста.

Ще одним видом жіночого верхнього плечового вбрання були куртки («кобати», «кабати»), довжина яких сягала нижче талії. Виготовляли їх з овечої вовни білого, сірого, чорного кольорів. Одну частину вовни фарбували («дубили») рослинними барвниками (корою чорної вільхи, лушпинням волоського горіха). Сукно ткали у клітку. Сіру вовну п'їткали зеленою, білою, синьою вовняною ниткою. Викроєний із шести пілок кобат застібувався на гудзики, мав відкидний комір, пояс, клапани на кишнях. Манжети були обшиті чорним полотном («баршуном») [22, с. 243].

Особливу увагу при дослідженні великобичківської носії привертають жіночі зачіски та головні убори. Дівчата заплітали волосся у дві коси, роблячи для цього проділ на правий бік голови. Для краси коси внизу

підв'язували різнокольоровими стрічками («машликами»). Спереду довкола голови прикріплювали розмаринову гілочку, прикрашену квітами пеларгонії («мушкатлика»). Старші жінки волосся на голові укладали у вінок («у колач») і в основному ходили у хустках [42, с. 36-37; 43, с. 5-6; 64, с. 50].

На свята й весілля одягали вінки. Тоді волосся складали вінком або заплітали у дві коси. Вінки плели з барвінку або самшиту («зеленої косиці», «кудруцу»). Зелений вінок являв собою круглий твердий каркас, на який поміж зеленим листям нашивали яскраві штучні квіти з паперу, що купували на базарі в Сігеті (Румунія), живі квіти («розмарін»), гарасові нитки та шматки тканини («крішпанки»). Подібні вінки були поширені по всій Рахівщині [11, с. 42; 22, с. 242; 25, с. 392; 29, с. 87]. У селах Верхнє Водяне, Водиця Рахівського району каркасом для вінка міг слугувати картон або старий солом'яний бриль («солом'янка»). Про такий вінок люди говорили «вінок на полупці» [8].

Старовинний слов'янський звичай вимагав, щоб волосся заміжньої жінки було закрито головним убором. «Світити волоссям» або «ходити простоволосою» для заміжньої жінки вважалося непристойним. Цей звичай зберігся по всій Україні, зокрема й у гуцулів [24, с. 197; 35, с. 658; 36, с. 49].

Великобичківські гуцулки носили різнокольорові фабричні хустки. Дівчата віддавали перевагу барвистим, а старші жінки – темно-зеленим, коричневим та чорним хусткам. Існували різні способи пов'язування хусток. Старші жінки складали їх навпіл по діагоналі й зав'язували під підборіддям в один вузол, або, перехреснюючи хустку під підборіддям, зав'язували ззаду поверх тієї частини, яка спадала на потилицю у вигляді трикутника. Про жінку, в якої голову було повито в такий спосіб, казали, що вона «повита по бабськи». Молоді жінки пов'язували хустку («ширинку») довкола верхньої частини голови кінцями ззаду («завито по молодичьки») [8].

Із прикрас у другій половині XIX - початку XX століть серед великобичківських гуцулок найпоширенішою була «тканка». Це нанизана («сплетена») із бісеру смужка завширшки 1-1,5 см, яку зав'язували навколо шії або застібали на гудзик. Найпоширенішим мотивом цієї прикраси на Закарпатті був ромб, у середині якого найчастіше робили цяточки [13, с. 83].

Досить поширеним було монисто («коралі») з великих круглих намистин. Часто подібні намистини знаходять археологи. Їхній вік є дуже давнім, адже життя на території Гуцульщини вирувало ще в добу неоліту, тобто у VI-IV тисячоліттях до н. е. Коралі нанизували у

п'ять рядів. Дівчата та молоді жінки носили червоні, а старші жінки – чорні коралі [19, с. 24; 34, с. 40; 42, с. 41]. Із золотих прикрас поширеними були завушниці («когутки») середнього розміру. Золоті обручки зустрічалися досить рідко, і то серед заможних селян.

Традиційним взуттям великобичківських гуцулок були постолы та чоботи. За кроєм і оздобленням вони такі ж, як у ясінянських та богданських гуцулок. Їхньою зарактерною особливістю були загнутий до верху носок та заокруглена п'ятка. На початку 20-х рр. XX ст. під впливом міських традицій тут поширилися

шкіряні черевички («топанки»). Шили їх із м'якої хромової шкіри чорного чи темно-коричневого кольору. При оздобленні халявок використовували техніки «вистрочки» та «вирізування». «Топанки» мали невисокий каблук, круглі п'ятку та носок. Подошву («талпу») підбивали дерев'яними цвяшками, а наприкінці 30-х - на початку 40-х рр. XX ст. почали прошивати товстими шовковими нитками, які перед тим просмолювали або змащували олією. Зав'язували черевички на шнурочки. «Топанки» носили як жінки, так і чоловіки. Жіночі були вищими за чоловічі.

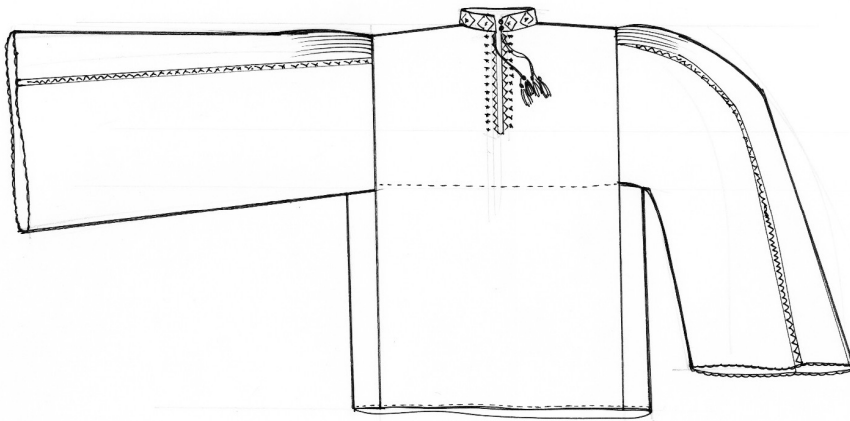

Рис. 6. Крій чоловічої сорочки, с. Великий Бичків, Рахівський район. Початок XX ст. (Рисунок автора)

Комплект традиційного чоловічого вбрання великобичківських гуцулів не вирізняється такою різноманітністю форм і складових частин, як жіночий. Проте й сьогодні він вражає практичністю, простотою та оригінальністю всіх складових частин. Чоловічий одяг у другій половині XIX – на початку XX століть складався з сорочки, літніх штанів («гатей»), зимових штанів («холошнів»), шкіряного поясу («риміня»), жилета («лайблика»), кошушка, сукняного піджака («лійбана»), головних уборів та взуття.

Основу чоловічого строю становила біла полотняна тунікоподібна сорочка з розрізом спереду, широкими рукавами, коміром-стійкою. Кроїли сорочку з одного шматка полотна, складеного навпіл. Спереду робили виріз для шиї («пазуху»), завдовжки 15 см. Сорочка мала наплічні вставки («підопліччя») прямокутної форми, що пришивалися зсередини по пітканню. Завдяки цьому вона ставала вдвічі міцнішою. Між «підопліччям» і основною полою, навколо вирізу для горловини, вшивали стоячий комірець завширшки 2-3 см [11, с.41; 42, с. 43]. Для пошиття рукавів брали пілку завширшки приблизно 48 см. Але до неї пришивали ще півполи, щоб рукав був ширшим. Тому на рукаві було два шви: один простий, а другий – мережаний («циркований»). Пришивали рукав на

рівні плеча, де він оздоблювався «стягуванням». Закінчувався рукав вільно. У обводі він міг мати 65-68 см. Верхню плечову частину рукавів оздоблювали вишивкою рослинного характеру, виконаною нитками («заполоччю»), технікою «гладь». Зав'язувалася сорочка «ощунками». Під рукавами були вставні «клинці» [34, с. 11; 38, с. 55].

З 20-х рр. XX ст. серед великобичківських гуцулів поширюються сорочки із відкидним коміром та глибоким поздовжнім розрізом («пазухою»). Їх оздоблювали вишивкою вздовж пазушного розрізу («нагрудника»), у верхній плечовій частині та на манжетах («дудиках»). Найяскравішу групу деталей чоловічих сорочок, оздоблених вишивкою, представляють «нагрудники», якими прикрашали повздовжній розріз. Крій, еволюція народного моделювання впливали на принцип розміщення вишивки на пазах («нагрудниках»). Поширеними були три методи розміщення вишивки на пазах: вертикальні суцільні смуги, вишиті близько обох розрізу пазухи; дві паралельні вертикальні стрічки, вишиті на відстані двох-трьох сантиметрів від зарубленого розрізу пазухи; суцільна вертикальна смуга, вишита на правій половині пазухи. Наприкінці XIX ст. під розрізом пазухи почали вишивати горизонтальні смуги, які доповнювали орнаментальну

композицію вишивки на нагрудниках чоловічих сорочок [2; 28, с. 83-84; 50, с. 147].

Крім вишивки, чоловічі сорочки оздоблювалися обмітуваними дірочками («кукурігами»). Їх уміли робити не всі, а лише майстрині-вишивальниці («ціфермани»). Додатковим оздобленням служили також декоративні шви («прошиви»), які мали не лише естетичне значення, а й практичне – робили міцнішими основні шви. Прошиви були характерною ознакою всіх гуцульських сорочок на Рахівщині. Зустрічалися вони також на чоловічих сорочках Полтавської та Дніпропетровської областей [44, с. 61; 52, с. 64].

Важливою ознакою сорочки була її довжина. У великобичківських гуцулів чоловіки носили сорочки навипуск або заправляли за широкий шкіряний пояс («римін»). Довжина сорочки мала становити 25 см нижче рівня талії. Подібна сорочка, яку носили навипуск, крім Гуцульщини, побутувала на Поділлі, Поліссі, Покутті [62, с. 565].

Поясним чоловічим одягом були полотняні штани («гаті», «гачі») та сукняні зимові штани («холошні»). Кожна штанина літніх штанів («гатеї») кроїлася з двох шматків полотна. Для цього до поли завширшки 45 см за допомогою шва («цирки») пришивали ще одну вузку пілку (20-25 см). У результаті такого способу шиття кожна штанина в обкаті мала 65-70 см. У поясі гаті стягувалися шнурком («гачником»), який в'язали з конопляних або бавовняних ниток та просовували у спеціальну загинку («партку»). Ширина партки сягала 2-3 см. Штанини зшивалися прямим швом, але спереду між ними вшивався прямокутний клин («дно»). Відстань від «партки» до «дна» дорівнювала одній п'яді руки. Низ кожної штанини загинали у 2-3 рази на ширину 3 см, підрубляли ціркою, а потім загнуту тканину розрізали впоперек і робили стряпки («ряски»), довжина яких на буденних штанах становила 1 см, а на святкових – 3-4 см. Подібні («рясовані») штани побутували серед долинян, румунів та угорців Закарпаття [23, с. 105; 30, с. 195; 38, с. 72; 54, с. 100-101].

У Великому Бичкові були поширені й вовняні штани («прічі»). Від пояса до колін вони були пошиті вільно, широко, а від колін – вузько; вони прилягали до ніг і заправлялися у вовняні шкарпетки («капчурі») [43, с. 12].

Взимку чоловіки носили білі сукняні штани («холошні»). Кожну штанину холошень кроїли з одного шматка сукна завширшки приблизно 70 см. Потім штанини зшивали бавовняними нитками прямим швом, не вшиваючи клину. Щоб холошні трималися у поясі, з кожної штанини загинали шматок сукна («партку») завширшки 5 см, в яку просовували

шкіряний пояс («букурію») (ширина 2 см), що застібався спереду. Зимові штани шили довгими аж до землі, а носили їх чоловіки підігнувши десь на 15-20 см. Збоку кожна штанина оздоблювалася вишитим чорним гарасовим шнурком завширшки 0,5 см [8].

Верхню і нижню частину одягу чоловіки заправляли у широкий шкіряний пояс («римін»). Виготовляли його з телячої шкіри, пофарбованої в чорний або коричневий колір. Ширина такого пояса могла бути 20-35 см. Зустрічалися пояси двох видів: прості та декоративні («ціфровані»). Менш заможні селяни носили широкий пояс без прикрас із двома-п'ятьма пряжками, а більш заможні – купували риміні, прикрашені тисненням, мідними кільцями, дрібними гудзиками, гитицями. Вартість одного оздобленого шкіряного пояса наприкінці XIX - на початку XX століть дорівнювала вартості двох овець. Крім своєї естетичної цінності, римін виконував важливі практичні функції. Він міцно стягував живіт при важкій роботі, полегшував ходіння в горах, охороняв нирки від переохолодження, служив свого роду корсетом, що зберігав стрункість чоловічої фігури. Цей традиційний елемент вбрання був поширений по всій Гуцульщині [17, с. 84; 24, с. 190].

Традиційне чоловіче верхнє плечове вбрання жителів сіл Великий Бичків, Луг, Верхнє Водяне, Стримба, Водиця, Кобилецька Поляна можна поділити на дві частини: пошите з овечої шкіри та фабричних тканин. Перше, що одягав чоловік поверх сорочки, була безрукавка («лайблик»). У теплу пору носили чорні безрукавки, пошиті з фабричної матерії. Для пошиття лайблика викроювали чотири пілки. Дві з них ішли на спинку, а дві інші пришивалися спереду таким чином, що утворювався трикутний виріз горловини («на серце»). Тому лайблик мав три повздовжні шви – один уздовж спини, а два – по боках. Шили його приталеним, оздоблювали кишнями. Безрукавку носили застібною на два гудзики або взагалі не застібаючи [42, с. 54-55; 52, с. 45].

В осінньо-зимовий період чоловіки носили короткі, трохи нижче пояса, лайб лики, пошиті із сірого або коричневого сукна. Вони були без коміра, з глибокими рукавними проймами. Кроїли лайблик із трьох піл: суцільної задньої та двох передніх. Спинка була прямою. Деякі безрукавки могли мати на спині поперечний шов. Сукняні лайблики носили незастібнутими. Гудзики на них пришивали лише для краси або не пришивали зовсім. Святкові сукняні безрукавки оздоблювали чорним велюром («баршуном»). Ним обшивали комір, кишені, низ лайблика.

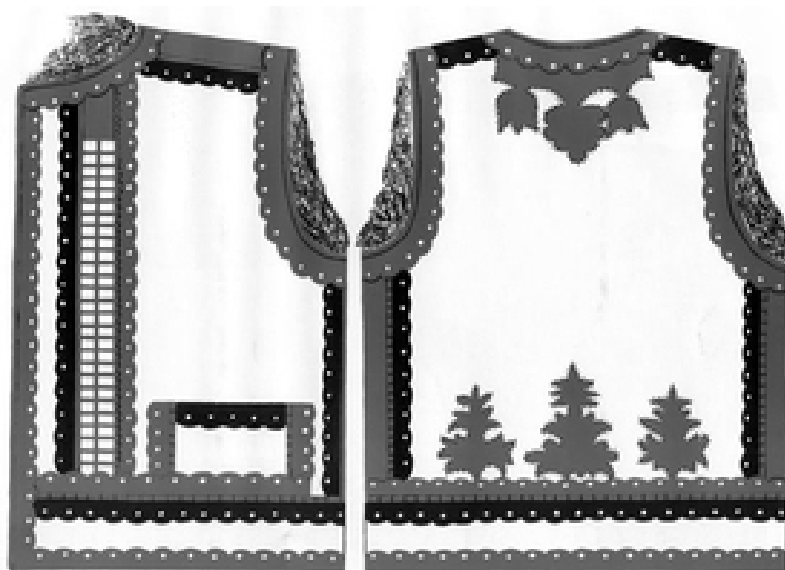

Рис. 7. Чоловіча хутряна безрукавка («кожушок»), с. Луг, Рахівський район. Овече хутро, шкіра, вовняні нитки, аплікація, вишивка, гладь. 20-ті рр. XX ст. (Рисунок І. І. Карпинець)

Крім лайбиків із фабричного та сукняного полотна, чоловіки одягали шкіряні безрукавки – кожушки. Шили їх так само, як і жіночі. Відрізнялися вони лише способом оздоблення. На чоловічий кожушок витрачали більше сап'яну, гудзиків та пістонів. Він не мав гитиць, вишивка займала менше місця, ніж на жіночих кожах.

Верхній чоловічий одяг XIX - початку XX століть мало чим відрізнявся від жіночого. Матеріал, спосіб виготовлення, навіть назви були спільними для різновидів верхнього одягу великобичківських гуцулів. Побутували два види верхнього плечового жіночого та чоловічого одягу – сукняний піджак («лійбан») та «гуня».

Лийбан шили з білого, сірого або коричневого сукна. Крій складався з трьох частин: суцільної задньої (яка могла мати поперечний оздоблювальний шов) та двох передніх. Лийбан мав відкидний комір, довгі вшивні рукави. Були поширені й такі лийбани, спинка яких шилась із двох пілок. Оздоблювали піджаки двома парами кишень. Одна пара пришивалася нижче рівня грудей навскіс, а друга – вздовж під нею. На передню полу пришивали три пари чорних фабричних гудзиків. На відстані 4-5 см від нижнього краю рукави оздоблювали сукняною пряжкою. Заможні селяни кишені, контури передніх пілок лийбана оздоблювали велюром. Спосіб крою, велика кількість прострочувань, характер оздоблення говорять нам, що цей вид одягу шили не самі люди, а ремісники. Лийбани були теплими, їх носили й по двадцять років, поки не зношували. У Великому Бичкові були поширені сірі, а у Верхньому Водяному, Водиці – білі лийбани

[11, с. 41; 22, с. 242; 42, с. 60-61]. У селі Луг побутували білі або сірі лийбани. А. Ворон зазначав, що полянські гуцули, до яких він відносив і лужан, «мають вовняні сердаки не вишивувані, але прості безбарвні» [15, с. 150].

У другій половині XIX - на початку XX століть серед великобичківських гуцулів Закарпаття побутувала біла гуня прямого крою. Були поширеними два види гунь: «гуні кладені» та «гуні чесані». Шилися вони із вовняного полотна. Для сукна використовували пропарену, вимиту та висушену вовну, яку пряли («скубли») вручну, а потім розчісували («чесали») залізними щітками («грибіннями»). «Почесану» вовну сортували. Із кращої пряли тонкі нитки, які йшли на основу сукна, а з гіршої – товщі, що використовувалися для піткання. Товсті нитки різали на шматки («пантлики») завдовжки 20-30 см. Їх вставляли («клали») на кроснах човником через кожні три нитки («через мале бердо») і ткали таким чином, щоб сукно з одного боку виходило лахматим, а з другого – гладким. Таку гуню називали «кладеною». Нитки для «чесаної» гуні готували так само, як і для «кладеної». Але при тканні довгих білих вовняних ниток поміж основу не вставляють. Виткане полотно на 12 годин ставили у валило. Повалене сукно сушили та начісували, а вже потім із нього шили гуні. Крій гунь був простим. Брало складений навпіл по основі шматок полотна, зшивали його по боках, залишаючи отвори для рукавів. Потім передню частину розрізали й робили виріз для горловини. Зав'язували гуню товстою, сплетеною втрое, мотузкою («ощунками»). На Закарпатті гуні

носили також бойки, лемки та долиняни [21, с. 111; 37, с. 49; 42, с. 62-63].

Чоловічі головні убори можна поділити на зимові та літні. Влітку чоловіки носили фабричні («куповані») капелюхи («крисані», «клибані») чорного, сірого, коричневого кольорів. Їх могли оздоблювати широкою стрічкою над рівними широкими полями («крисами»). Святкові капелюхи парубків та молодих чоловіків оздоблювали барвінком або штучними квітами, різними побрякушками («трісульками») на тоненькому дротику. Старші чоловіки за стрічку клали квітку едельвейса («чірлогу»).

Улітку в будні найпоширенішими були солом'яні брилі («солом'янки»). Вони мали форму зрізаного конуса. Виготовляли їх самі місцеві жителі, плетучи зі стебел пшениці. Солом'янки могли плести і з кори тополі. Вівчарські капелюхи змащували смолою або жирами. Цікавим був процес виготовлення просмолених вівчарських капелюхів. У звичайний капелюх кілька разів доїли овець, а коли той набрав достатньої кількості жирів, його висушували. Такий капелюх мав тверді криси і не пропускав воду.

Зимові головні убори шили із овечих шкір хутром назовні. В середині їх також підшивали баранячим хутром. Такі шапки називали «дуплашки». Вони мали переважно конічну форму. Таку ж форму мали хутряні шапки у Південно-Західній Україні [47, с. 36]. На початку XX ст. у Верхньому Водяному та Стримбі з'явилися заячі шапки, які купували в магазинах.

Як зимові, так і літні шапки носили у відповідності до особистих смаків та уподобань – на потилиці, трохи зсунувши на бік, низько, натягнувши на чоло, просто прямо.

Шкіряне взуття великобичківських гуцулів умовно можна розділити на дві групи. До першої відносимо те, яке зроблено з одного шматка шкіри, зібране біля ноги на ремінці, провдті у прорізи – це «постоли». Другу групу становить взуття з приштою підошвою та каблук – чоботи («чіжми») та черевики («бокочі», «топанки»). У селах Великий Бичків, Луг, Верхнє Водяне, Стримба, Водиця, Кобилецька Поляна існували два види чобіт: чоботи «з лубами» та чоботи «з фойов». Чоботи з лубами шилися із трьох шматків шкіри. Перед та закаблуки кроїли окремо, а халяви («луби», «сари») кроїли з одного шматка, що зшивався ззаду одним швом. Щоб халяви чобіт були твердими, до їх внутрішньої частини клеїли грубе полотно («чіріс»). Знизу до чобіт пришивали підошву. Чоботи «з лубами» мали прямокутний плоский каблук (4 × 2 см, 4 × 3 см). Щоб каблуки служили довше, знизу їх підбивали залізною оковкою («пудковка»). Такий вид чобіт був поширений по всій Рахівщині [42, с. 62-63; 44, с. 66-67]. Були поширеними також чоботи,

зроблені з м'якої телячої шкіри, халяви яких збирались «у гармошку». Через те їх називали «чіжмами з фойов» [8; 42, с. 67].

Крім чобіт, серед великобичківських гуцулів були поширені чоловічі та жіночі черевики («бокочі»). Шили їх майстри з виготовлення взуття («шустри»). Кроїлися вони із трьох шматків шкіри, пофарбованої в чорний колір. Чоловічі «бокочі» мали низький (2-3 см) каблук, заокруглений передок, шкіряну підошву, шнурувалися спереду на 5-7 пар дірочок. Висота чоловічих черевиків становила приблизно 10 см вище кісточки («на чотири персти»). Жіночі черевики могли мати як заокруглений, так і видовжений чи загострений передок («писок»). Їхній каблук міг бути низьким і плоским або високим – від 3 до 5 см. Висота черевиків сягала 10-15 см вище кісточки. Тому шнурувалися вони спереду на 7-15 пар дірочок. Носили черевики в основному заможні селяни, а бідні одягали лише на свята.

Доповненням до одягу хлопців та чоловіків були сумки («тайстри»), пошиті із домотканого полотна. Вони мали прямокутну форму й одягалися через плече. Серед великобичківських гуцулів були поширені не тільки ткані, але й вишиті сумки («тайстри»), що закінчувалися різнокольоровими «стряпочками» завдовжки 4-6 см. Стряпки робилися окремо і пришивалися до нижньої частини сумки «штипованим» швом. Вишита квітами тайстра була окрасою вбрання кожного парубка чи молодого чоловіка. Такі чоловічі сумки на Закарпатті поширилися під впливом румунів [46, с. 46].

Отже, комплексний аналіз вбрання великобичківських гуцулів дає можливість виявити тісну гармонію між його складовими. Етнічні особливості одягу формувалися у процесі еволюції, осмислення та узагальнення набутого досвіду. Адже поступово відшліфовувалися технічні та художні якості тканин, які розвивалися в єдності та взаємодії з іншими видами народної творчості: вишивкою, обробкою шкіри тощо. Традиційна основа вдосконалювалася, вбирала в себе все найбільш цінне, логічно обумовлене матеріалом, методами його обробки, традиціями, регіонально конкретизованими умовами життя й побуту, а також вимогами функціонального призначення.

Даючи характеристику великобичківського вбрання, яке було поширене на межі побутування гуцулів і долинян, знаходимо в ньому чимало долинянських елементів. Так, у другій половині XIX - на початку XX століть серед долинян була поширена тунікоподібна чоловіча сорочка з довгими широкими рукавами, широкі конопляні штани, широкі шкіряні ремені, волоські жіночі сорочки. Із верхнього одягу мешканці низинних районів одягали сукняні

піджаки («уйоші»), які були аналогом великобичківських «лійбанів». Отже, етнографічні контакти великобичківських гуцулів з українцями-долинянами чітко відбилися на формуванні їхнього традиційного народного вбрання.

Але слід відмітити, що в одязі сіл Великий Бичків, Луг, Верхнє Водяне, Стримба, Водиця, Кобилецька Поляна переважаючими були гуцульські мотиви. До них відносимо прямолінійні форми одягу, однаковий спосіб крою кептарів, крою та оздоблення сердаків, жіночі сорочки з підшивками, ремені, холошні. В цілому для гуцулів був характерний досить однотипний комплекс народного вбрання. Проте він не був позбавлений локальних особливостей.

Народна ноша великобичківців у другій половині XIX - на початку XX століть увібрала в себе й чимало українокарпатських та загальноукраїнських рис. Це стосується насамперед зимового вбрання, зокрема чоловічого сукняного поясного одягу, яке на Бойківщині мало назву «колошні». Лемківські «лейбича» були схожими на місцеві приталені безрукавки, так само як і великобичківські лийбани за кроєм та пошиттям наближалися до лемківських сіраків. У крої, стильових особливостях вбрання різних етнографічних

регіонів України було багато спільного. Так, можна провести прямі паралелі між призьбраними жіночими сорочками Наддніпрянщини та жіночими «волоськими» сорочками, між сорочками Південної України, Дніпропетровщини та великобичківськими сорочками «ушиванками». Те саме можна сказати про широкі чоловічі штани, що були поширені в деяких районах Лівобережжя, гуцульські «гаті», західноукраїнські «димки», «андараки» та бичківські спідниці («плати»).

Великобичківському традиційному вбранню були притаманні окремі елементи румунського та угорського одягу. Так, фодровані рукави на жіночих сорочках, чоботи з лубами, вишиті тайстри поширилися під впливом румунів. Про угорські взаємовпливи в елементах вбрання свідчать, зокрема, назви: жеб, гомба, надраги – слова угорського походження. Типовою ознакою угорського одягу була наявність у традиційному костюмі рясованих штанів та чоловічих жилетів із фабричної матерії.

Отже, великобичківське вбрання формувалося протягом довгого часу, вбираючи в себе найкращі зразки культури сусідніх етносів і народів, але не втратило при цьому своєї самотності та неповторності.

1. Фонди Закарпатського краєзнавчого музею (далі – ФЗКМ). – Інвентарний номер (далі – Е:) 1116/8261.
2. ФЗКМ. – Е: 26073.
3. Фонди Закарпатського музею народної архітектури та побуту (далі – ФЗМНАП). – Інвентарний номер (далі – Е:) 12377/241.
4. ФЗМНАП. – Е: 12378/242.
5. ФЗМНАП. – Е: 12380/244.
6. ФЗМНАП. – Е: 12381/245.
7. ФЗМНАП. – Е: 12382/246.
8. Польові матеріали // Архів автора.
9. Бандусяк М. Мій славний родовід / М. Бандусяк // Карпатський край: Культура і побут населення України. – К.: 1993. – 216 с.
10. Білан М. С. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмашук. – Львів, 2000. – 326 с.
11. Бойчук І. Великий Бичків моїх давніх літ / І. Бойчук // Карпатський край. – 1997. – № 1-5. – С. 36-50.
12. Болтарович З. Традиції сімейного виховання / З. Болтарович // Народна творчість та етнографія. – 1993. – № 2. – С. 16-24.
13. Будзан А. Художні вироби з бісеру / А. Будзан // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 1. – С. 81-86.
14. Ворон А. Заняття гуцулів / А. Ворон // Подкарпатська Русь. – Річник VIII. – Число 9-10. – Ужгород, 1931. – С. 212-218.
15. Ворон А. Підкарпатські гуцули / А. Ворон // Подкарпатська Русь. – Річник VIII. – Число 7. – Ужгород, 1931. – С. 149-153.
16. Воропай О. Звичай нашого народу: Етнографічний нарис / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 590 с.
17. Гнатюк В. Гуцули / В. Гнатюк // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1924. – Річник I. – Число 3. – С. 79-85.
18. Гошко Ю. Гуцули / Ю. Гошко // Наука і суспільство. – 1989. – № 4. – С. 41-51.
19. Грабовецький В. В. Гуцульщина XIII-XIX ст. / В. В. Грабовецький. – Львів, 1982. – 353 с.
20. Грацианская Н. Н. Современные культурно-бытовые процессы у словаков Закарпатья / Н. Н. Грацианская // Карпатский сборник. – М., 1972. – С. 110-115.

21. Грибанич І. Народний одяг гуцулів Закарпаття з другої половини XIX - 50-х рр. XX ст. / І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Вип. 2. – Ужгород, 1995. – С. 101-121.
22. Грибанич І. Народний одяг сіл Великого Бичкова, Луга, Верхнього Водяного, Водиці, Стримби, Ріки / І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Вип. 8. – Ужгород, 2007. – С. 241-245.
23. Гроздова И. Н. Этническая специфика венгров Закарпатья / И. М. Гроздова // Карпатский сборник. – Москва, 1972. – С. 95-107.
24. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1987. – 471 с.
25. Енциклопедія лікарських рослин. – К., 1985. – 460 с.
26. Ерстенюк Ю. Як одягався гуцул? / Ю. Ерстенюк // Зоря Рахівщини. – 2003. – 19 липня. – С. 6.
27. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку та виховання дітей / М. П. Задесенець. – К., 1973. – 152 с.
28. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка: західні області УРСР / Р. В. Захарчук-Чугай. – К., 1988. – 191 с.
29. Командров О. Ф. Народний костюм Рахівщини / О. Ф. Командров // Народна творчість та етнографія. – 1959. – № 3. – С. 82-88.
30. Коцан В. В. Іноетнічні запозичання та їх впливи на формування одягу долинян Мараморощини (кінець XIX - початок XX ст.) / В. В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Вип. 20. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 188-198.
31. Коцан В. В. Оглядова екскурсія по експозиції Закарпатського музею народної архітектури та побуту / В. В. Коцан. – Ужгород: Закарпатський музей народної архітектури та побуту, 2009. – 127 с.
32. Культура і побут населення України. – К., 1993. – 216 с.
33. Лизанець П. М. Українсько-угорські побутові взаємовпливи / П. М. Лизанець // Культура та побут населення Українських Карпат. – Ужгород, 1972. – С. 211-214.
34. Маковський С. К. Народное искусство Подкарпатской Руси / С. К. Маковський. – Прага: Пламя, 1925. – 155 с.
35. Маслова Г. С. Народная одежда русских, украинцев и белорусов / Г. С. Маслова // Восточнославянский этнографический сборник. – М., 1956. – С. 589-705.
36. Матейко К. І. Головні убори українських селян до початку XX ст. / К. І. Матейко // Народна творчість та етнографія. – 1973. – № 3. – С. 46-58.
37. Матейко К. І. Локальні особливості одягу гуцулів кінця XIX - початку XX ст. / К. І. Матейко // Культура і побут населення Закарпаття. – Ужгород, 1972. – С. 41-56.
38. Матейко К. І. Український народний одяг / К. І. Матейко. – К., 1977. – 218 с.
39. Мойсюк Н. М. Традиційна культура і побут гуцулів с. Луг Рахівського району (кінець XIX - середина XX ст.): Дипломна робота / Н. М. Мойсюк // Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2002. – 95 с.
40. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат / О. І. Никорак. – К.: Наукова думка, 1988. – 224 с.
41. Парлаг М. Народні вишивки Закарпаття / М. Парлаг // Народна творчість та етнографія. – 1972. – № 4. – С. 46-49.
42. Піпаш М. І. Традиційний народний одяг верхньоводянських гуцулів в другій половині XIX - на початку XX ст.: Дипломна робота / М. І. Піпаш // Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1999. – 79 с.
43. Пластунок К. І. Традиційний народний одяг селища Великий Бичків та його околиць: Курсова робота / К. І. Пластунок // Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1978. – 25 с.
44. Полянская Е. В. Народная одежда гуцулов Раховского района / Е. В. Полянская // Карпатский сборник. – М., 1972. – С. 57-65.
45. Полянська О. В. Особливості одягу населення Закарпаття / О. В. Полянська // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 3. – С. 23-29.
46. Полянская Е. В. О сходстве и взаимовлиянии в одежде различных этнических групп Закарпатья / Е. В. Полянская // Карпатский сборник. – М., 1976. – С. 65-68.
47. Прилипко Я. П. Класифікація народних головних уборів / Я. П. Прилипко // Народна творчість та етнографія. – 1970. – № 5. – С. 32-38.
48. Русиньські співанки з Верхівовини и Гуцульщини / Упоряд.: М. І. Завадяк, Д. І. Поп. – Ужгород: ІВА, 2007. – 400 с.
49. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М.: Наука, 1988. – 784 с.

50. Семчук Л. Розташування вишивок на компонентах одягу етнографічних груп українців Карпатського регіону: порівняльний аспект / Л. Семчук // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Мистецтвознавство. – Вип. 17-18. – Івано-Франківськ, 2009-2010. – С. 144-154.
51. Симоненко І. Ф. Народна вишивка Закарпаття / І. Ф. Симоненко // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – К., 1957. – С. 56-85.
52. Симоненко І. Ф. Об историко-этнографических районах в Закарпатье / И. Ф. Симоненко // Советская этнография. – 1958. – № 4. – С. 56-68.
53. Сологуб Т. Я. Орнаментальні мотиви гуцульської народної вишивки Закарпаття кінця ХІХ - першої половини ХХ ст. (на прикладі взірців вишивки сіл рахівського та великобичківського осередків з колекції Марії Грицак): Реферат / Т. Я. Сологуб // Архів Закарпатського музею народної архітектури та побуту. – Ужгород: ЗМНАП, 2009. – 30 с.
54. Стельмашук Г. Г. Традиционный костюм гуцулов / Г. Г. Стельмашук / Украинские Карпаты. Культура. – К., 1989. – С. 94-102.
55. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – Новосибирск, 1985. – 221 с.
56. Тиводар М. П. Етнографічне районування українців Закарпаття (за матеріалами традиційної культури другої половини ХІХ - першої половини ХХ ст.) / М. П. Тиводар // Carpathica-Carpatika. – Вип. 6: Етнічні та історичні традиції населення Українських Карпат кінця ХVІІІ - ХХ ст. – Ужгород, 1999. – С. 4-64.
57. Тиводар М. П. Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис / М. П. Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2010. – 416 с.
58. Тиводар М. П. Етнологія: Навчальний посібник для студентів історичного факультету / М. П. Тиводар. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1998. – 577 с.
59. Тиводар М. П. Закарпаття: народознавчі роздуми / М. П. Тиводар. – Ужгород, 1995. – 251 с.
60. Тиводар М. П. Скотарство у Карпатах / М. П. Тиводар // Наш рідний край. – Ужгород, 1998. – № 2. – С. 35-38.
61. Тиводар М. П. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ - першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження / М. П. Тиводар. – Ужгород: Карпати, 1994. – 560 с.
62. Українське народознавство. – Львів: Видавничий центр «Фенікс», 1994. – 607 с.
63. Шпала Ф. Подкарпатские вышивки. Гуцульское вышивание на низину и другие / Ф. Шпала. – Прага, 1920. – 24 с.
64. Юхимчук Д. Ф. Комнатное цветоводство / Д. Ф. Юхимчук. – К., 1985. – 193 с.

РЕЗЮМЕ

ТРАДИЦИОННАЯ НАРОДНАЯ ОДЕЖДА ВЕЛИКОБЫЧКОВСКИХ ГУЦУЛОВ ХІХ - ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ вв.

Коцан В. В. (Ужгород)

В данном исследовании на основании полевого материала, существующей литературы, фондовых собраний этнографических, историко-культурных и краеведческих музеев области автор провел комплексный анализ народной одежды великобычковских гуцулов. Отдельно представлено подробное описание женского и мужского комплектов одежды исследуемого региона. При их характеристике основное внимание обращено на детали покроя отдельных компонентов одежды. Локальной своеобразности женским сорочкам надавал прямоугольный вырез горловины, который декорировали вышивкой растительного либо геометрического характера. У мужской одежде целесообразно выделить верхнюю плечевую одежду – суконный пиджак («лийбан») и гуню.

Ключевые слова: одежда, великобычковские гуцулы, сорочка, покрой, вышивка, юбка, фартух, кофта, козушок, головной убор, прическа, венок, платок, прикрасы из бисера, мужские штаны, кожаный пояс, безрукавка, суконный пиджак, гуня, шляпа, постолы, чоботы, сумка.

SUMMARY

TRADITIONAL FOLK CLOTHES OF VELIKOBYCHKIVSKY HUZULS OF XIX - THE FIRST HALF OF XX CENTURIES

V. Kotsan (Uzhhorod)

In this research on the basis of the field material, present literature, fund collections of ethnographic, historical-cultural and regional museums of area the author analysed in a complex folk clothes of velikobychkivsky huzuls. The detailed description of womanish and masculine clothes sets of the probed region is separately given. At their description basic attention applies on the detail of cutting out of separate components of dress. Local originality feminine shirts rectangular cut of neck gave, decorated embroidery of vegetable or geometrical character. Among the components of masculine dress it should be distinguish a humeral outdoor clothes – woolen cloth coat («lijban») and gunya.